

Спеціалістами у винних осіб констатовані й випадки розумової відсталості (рубрика F7 МКХ-10), яка є уродженою або виникає як недорозвиток психічних функцій особи у перші роки життя. Як основний психічний розлад вона відмічена у майже 3% бездомних злочинців. Можемо припустити, що ступінь цієї розумової відсталості з роками в осіб, що ведуть подібний спосіб життя, лише заглиблюється, набуваючи тяжких клінічних проявів. Проте ця психічна аномалія могла мати місце поряд з іншими психічними аномаліями, відміченими як основне психічне захворювання. У свою чергу, на органічні, включаючи симптоматичні, психічні розлади (рубрика F0 МКХ-10) та інші види психічних вад припадає близько 2% обстежених осіб.

Надання морально-психологічної характеристики особи злочинця без визначеного місця проживання зумовлюється, по-перше, необхідністю розв'язання завдань типологізації бездомних злочинців у наукових і практичних цілях, по-друге, поясненням детермінації злочинної поведінки, по-третє, актуальністю розробки ефективних заходів запобігання злочинам осіб без визначеного місця проживання.

М. О. Єльнікова,

аспірантка кафедри конституційного права
України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ДЖЕРЕЛ

Право на доступ до інформації є одним із основоположних прав людини і громадянина, вираженням демократичної політичної системи українського суспільства. Інформація виступає «киснем демократії», а засоби масової інформації стають посередником діалогу між владою і громадянами, а «...без вільної преси демократія не можлива». Для вільного здійснення журналістської діяльності та дотримання громадських прав у питаннях, що становлять суспільний інтерес, важливого значення набуває захист ними джерел інформації.

Журналісти виконують свої професійні обов'язки, володіючи переважно тими ж конституційними правами і свободами, які належать всім без винятку, зокрема, правом на свободу слова та правом на доступ до інформації. Одне з не багатьох унікальних прав, що мають журналісти та не мають інші громадяни, – це право зберігати в таємниці ім'я особи, яка надала інформацію. Його називають правом на захист журналістських джерел чи правом на таємницю журналістських джерел.

Захист джерел інформації встановлюється в Україні на законодавчому рівні, що є дуже важливим для суспільства, адже сприяє можливості донесення до-

стовірної інформації до широких мас. Термін "джерело", згідно з Рекомендацією Ради Європи № R (2000) 7 "Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації", означає будь-яку особу, яка передає інформацію журналістові. На практиці, у багатьох випадках, цими людьми є державні службовці, які повідомляють про зловживання та корупцію в органах влади. Так само це можуть бути інші люди, які із тих чи інших причин не бажають афішувати своє ім'я. У класичному розумінні таємниці джерела означатиме, перш за все, те, що слідчий чи судя за загальним правилом не може вимагати чи в інший спосіб отримувати документи, які можуть встановити особу, що надала інформацію. Таким чином, режим таємності джерел поширюватиметься і на будь-які документи, які встановлюють зв'язок між журналістом та джерелом інформації.

Важливе значення захисту журналістських джерел влучно охарактеризував Європейський Суд з прав людини в одному зі своїх рішень: «захист журналістських джерел є однією із основоположних умов свободи преси. При відсутності такого захисту джерела не передаватимуть інформацію у пресу, що може мати негативний вплив на здатність преси подавати точну та надійну інформацію з питань, що становлять суспільний інтерес. Як наслідок життєво важлива функція преси-вартового демократії-буде підірвана. Беручи до уваги значимість журналістських джерел для свободи преси у демократичному суспільстві, втручання може вважатися сумісним зі статтею 10 Конвенції лише у тому випадку, якщо воно виправдане більш важливою потребою суспільного інтересу».

Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» журналістам надається право на збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці обнародуються на вимогу суду. Нерозголошення джерел інформації є не тільки правом журналіста. Відповідно до Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» задовольняти прохання осіб, які надають інформацію, щодо їх авторства або збереження таємниці авторства є обов'язком журналіста. В кодексах професійної поведінки журналістів викладене етичне зобов'язання журналістів вважати професійною таємницею джерело інформації, яка передана конфіденційно.

Декларація принципів поведінки журналіста, встановлює, що журналіст зобов'язаний дотримуватися професійної таємниці та не розголошувати джерело інформації (п. 6 Декларації). Разом з тим в Кодексі професійної етики українських журналістів відсутні норми щодо захисту професійної таємниці та дотримання журналістами принципів охорони такого виду інформації як з обмеженим доступом.

Світова практика свідчить, що захист джерел інформації являється серйозною проблемою. Рекомендація № R (2000) 7 закріплює, що право журналістів не розкривати інформацію, що ідентифікує джерело не повинно підлягати іншим обмеженням, ніж тим, які згадані в ст.10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

В українському законодавстві закріплюється, що журналістська таємниця може бути розкрита лише на вимогу суду. Якщо суд постановить, що законний інтерес в розкритті відомостей, які ідентифікують джерело інформації перевищує суспільний інтерес в її нерозкритті, то журналіст зобов'язаний буде повідомити ці відомості. Розголошення інформації про ідентифікацію джерела слід вважати необхідним, якщо буде переконливо встановлено, що: немає розумних альтернативних заходів або вони були вичерпані особами, що домагаються розголошення; доведений законний інтерес в розголошенні явно переважає суспільний інтерес в нерозголошенні за досить значними обставинами, що мають важливий характер; необхідність розголошення визначається тиском соціальної необхідності.

Рекомендацією Ради Європи встановлені додаткові умови ідентифікації джерела інформації: мають бути вичерпані всі можливі альтернативні заходи ідентифікації джерела без свідчень журналіста; вимогу чи клопотання про надання інформації задля ідентифікації можуть вносити лише особи чи органи влади, які мають прямий законний інтерес у розкритті; журналіст, як і будь-яка інша особа має право скористатися гарантіями не свідчити проти себе; санкції за нерозкриття інформації, що ідентифікує джерело можуть накладати на журналіста лише судові органи в процесі судового розгляду із гарантіями права на справедливий суд; журналіст повинен мати право на перегляд іншою судовою інстанцією рішення про накладення на нього санкцій за нерозкриття; якщо журналіст готовий розкрити своє джерело інформації на вимогу суду, уповноважені органи повинні жити додаткових заходів задля обмеження ступенів розкриття.

На жаль українським правоохоронцям навіть на думку не спадає звертатись до суду, вони або викликають журналістів на допити, або самі навідуються до редакції з усними вимогами розкрити джерела інформації. Незважаючи на свободу слова й широкі права журналістів, журналісти та інші працівники ЗМІ не мають права відмовлятися пред'явити або видати документи чи їх копії, які вимагає слідчий під час обшуку і виїмки. Разом із тим, статтею 17 Закону України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" гарантується право журналіста не видавати отриману в результаті службової діяльності інформацію та матеріали: "службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів та технічних засобів, якими він користується у своїй роботі". Як ми бачимо, очевидна колізія норм. Але журналісти і ЗМІ мають право наполягати на чинній нормі закону "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" та не підкорятися незаконним спробам обшуку чи виїмки. Таку суперечку може вирішувати тільки суд, куди і варто спрямовувати у такому разі правоохоронців.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що в Україні необхідно на національному рівні більш детально регламентувати право журналіста на відмову

давати інформацію, що ідентифікує джерело, встановити норми щодо захисту журналістської таємниці, закріпити механізм розкриття джерела інформації для того, щоб запобігти порушенням конституційного права кожного на інформацію.

І. В. Єльчукова,

старший консультант відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики і статистики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ДО ПОТРЕБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У РАЗІ ПОВТОРНОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ТА/АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПІД ЧАС ЗДІСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Посилення відповідальності правоохоронних органів та їх посадових осіб під час виконання ними своїх службових повноважень тією чи іншою мірою пов'язане із здійсненням судового контролю за їх діяльністю. Відтак, удосконалення відправлення правосуддя загальними судами в Україні по розгляду і вирішенню скарг про бездіяльність суб'єктів владних повноважень, займають особливе місце серед правового регулювання та додержання законності у цьому аспекті.

Як відомо, відповідно до ч. 1 ст. 55 Конституції України кожному гарантується *право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб*. Вимоги ст.ст. 6, 8, 68, а також п. 1 ч. 1 ст. 129 Основного Закону України, як правильно стверджує науковець Капліна О. В., є визначальними при констатації того, що вся процесуальна діяльність органів, які провадять кримінальний процес, усі рішення, що ними приймаються, повинні відповідати вимогам закону. І тому, на наше переконання, тезис цієї вченої співвідноситься не тільки із дією спеціальних законів та інших підзаконних актів, які регламентують діяльність, визначають правовий статус та повноваження цих суб'єктів, але й і з ст. 19 Конституції України.

Разом з тим, конституційні гарантії права на оскарження знайшли своє відображення і у Кримінальному процесуальному кодексі України (*надалі* – КПК України), де у відповідності до ч. 1 ст. 24 КПК України кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого у порядку, передбаченому цим Кодексом.